

Академик проф. др МИЛОСАВ БАБОВИЋ

ИЗУЧАВАЊЕ ФЕНОМЕНА ГОЛИ ОТОК

Голи оток, као појаву југословенске послератне историје, треба изучавати са више аспеката: друштвено-историјског, правног, етичког, психолошког, медицинског. У глобали пројекат треба укључити сегмент "Голи оток - тема у уметности". То мотивишу три разлога: први, о голооточком логору већ је објављена обимна литература, разноликог профила; други, апсолутна већина аутора књига о Голом отоку била је репресирана због прихватања Резолуције Информбироа 1948. године; трећи, сви ликови књижевних дела овог тематског круга су информбировци и функционери Управе логора - иследници, службеници Удбе, собне старешине и др.

Литература о голооточној стварности *садржином и моделима излагања* може се поделити у четири групе:

1. *Умјетничка дела* (поезија, приповетке, романи, драме, сценарији);
2. *Публицистичка елаборација проблематике Голог отока;*
3. *Мемоарска проза голооточана;*
4. *Прилози у периодичним публикацијама.*

Прву групу чине:

Драгослав Михајловић, *Кад су цвјетале њиве* (роман и драматизација за сцену, 1968)

Драгослав Михајловић, *Лов на сјенице*, 1993.

Драгослав Михајловић, *Голи оток*, 1990.

Драгослав Михајловић, *Гори Морава*, 1995.

Антоније Исаковић, *Трен два*, 1982.

Мирослав Поповић, *Тврдо небо*, 1986.

Михаило Лалић, *Одлучан човјек*, 1990.

Михаило Лалић, *Тамара*, 1992.

Сандрић Радослав, *Голи живої̄ на Голом ої̄оку*, 1990.
 Петар Ђурановић, *Дани; Вода у носу*,
 Душан Јовановић, *Браћа Карамазови*, 1988.
 Драговић Гашпар, *Леї̄ над Голим ої̄оком*, 1990.
 Света Миловановић, *Коцка шећера у мору*, 1991.
 Милош Радусиновић, *Исус Голоџ ої̄ока*, 1991.
 Милош Радусиновић, *Носачи црвеноџ мермера*, 1994.
 Хофман, *Ноћ до свиџања*, 1991.
 Емир Кустурица, *Ої̄ац на службеном њуї̄у*.

4. У другу групу убрајамо:

Драган Марковић, *Исї̄ина о Голом ої̄оку*, 1987.
 Драган Марковић, *Јосиј Броз Тиї̄о и Голи ої̄ок*, 1990.
 Драгослав Симић, *Женски лоџор на Голом ої̄оку*, 1990.
 Светолик Божовић, *Голоої̄очки ѓеноцид*, 1992.
 Давид Тасић, *Лешеви с Голоџ ої̄ока*, 1988.
 Милинко Стојановић, *Голи ої̄ок, анаї̄омија злочина*, 1991.
 Милинко Стојановић, *Свједочансї̄ва ѓолоої̄очноџ злочина*, 1993.
 Милинко Столановић, *Голоої̄очка ѓрилоџија*, 1991-1995.
 Јанез Језершек, *Архиї̄елаџ Голи ої̄ок*, 1989.
 Мирослав Самарџић, *Баџи на Голом ої̄оку*, 1989.
 Цене Логар, *Голи ої̄ок*, 1991.
 Рајко Ђурић, *Голи ої̄ок*, 1990.
 Драгољуб Јовановић, *Музеј живих људи*, књ. 1,2, 1990.
 Радивоје Вукићевић, *Разџолићени Голи ої̄ок*, 1988.

5. Дела треће групе:

Крсто Перућица, *Како су нас ѓревасї̄ї̄авали*, 1990.
 Манојло Пиљевић, *Виа Голи ої̄ок*, 1990.
 Жени Лебл, *Љубичица бела*, 1990.
 Милутин Поповић, *Сјећања на лоџор Свєї̄и Грџур*, 1991.
 Милутин Стевановић, *У Тиї̄овим фабрикама "издајника"*, 1991.
 Комненић - Џаковић, *У ѓаклу Информбироа*, 1991.
 Бранко Мартиновић, *Вјечно ѓод исї̄раџом*, 1992.
 Бранко Мартиновић, *Приче из ѓакла*, 1993.
 Машан Радоњић, *Голи ої̄ок људско мучилишї̄е*, 1993.
 Вукашин Радоњић, *Моје виђење Голоџ ої̄ока*, 1994.

6. У изучавању наведене литературе, и поред несродности метода излагања садржине, могу се применити неки заједнички, али се морају применити и сї̄ецифични критеријуми:

- а. Утврдити степен докуменї̄арносї̄и у публицистичким делима;

- б. Оценити корелацију *субјективности* и *објективности* у мемоарским књигама голооточана;
- в. Уметничка дела о судбинама репресираних људи вредновати нормативним естетичним мерилима.

7. Од доследне примене именованих критеријума у испитивању овог корпуса литературе зависи и истина о Голом отоку.

8. Да би се пројекат научно обрадио, потребно је обезбедити сарадницима упознавање докумената о Голом отоку. Компаративном анализом дела целог корпуса са документима може се поуздано утврдити *објективност* публицистичких и мемоарских сведочења и *уверљивост* уметничких типизација.

9. Сегмент "*Голи ошок - шема у уметности*" треба да обухвати судбину писаца, и уметника уопште, којима је због изјашњавања за Резолуцију Информбироа било ускраћено презентирање свог стваралаштва, а некима и само стваралаштво:

Радована Зоџовића, Венка Марковског, Марка Врањешевића, Велеса Перића, Јола Сјанишића, Жарка Ђуровића, Милоша Осјојића, Пејра Бурановића, Божа Илића, сликара, Борђа Голубовића, сликара.

10. Изучавање књижевних дела инспирисаних Голим отоком има низ задатака:

- а. Да верификује објективност уметничког одраза услова живота и међуљудских односа у логору;
- б. Да анализира психологију понашања људи *лишених слободе*, у условима *принудног рада*, *принудног живљења* са до тада непознатим лицима, и перманентне тортуре Управе логора;
- в. Да анализира конфликт индоктриниране свести, којом доминира морална *обавеза доследности* идејним уверењима, са чињеницама стварности;
- г. Код голооточана Црногораца конфликт је добијао изразито драматичан вид, и због утицаја патријархалног морала;
- д. Да одреди утицај старих узора држања пред судом: Павле Власов "јунак *"Мајки"* Горког), Павел Корчагин (јунак романа *"Како се калио челик"* Н. Островског), Крсто Попивоца и Цана Бабовић;
- ђ. Да размотри проблем схватања ревидирања става као издаје идејних уверења;
- е. Ток ревизије схватања и питање искрености изјава иследницима;

- ж. Да значи амплитуду психичких девијација голооточана, укључујући страх, као својство њихове психе и после ослобођења из логора.

Сугестије:

1. *Правни аспекти изучавања проблема Голог отока* намеће питање: да ли је СФРЈ била правна држава? Ако су људи осуђивани на вишегодишњу робију, без суђења, а ако је суђења и било, онда без изабраног браниоца. Најзад, ако је шеф југословенске полиције, Ранковић, изјавио да је већина заточеника на Голом отоку била невина, то је доказ да је судски поступак био *незаконит*.

2. *Друштвено-историјски аспекти* треба да размотри идејнополитичку платформу КПЈ од 1919. до 1948. године, јер је била доминантан фактор у опредељивању чланства за Резолуцију Информбироа. КПЈ је тридесет година васпитавала своје чланство *догматским* методом. Прво, да је Коминтерна руководећа институција светског комунистичког покрета. Друго, да су компартије свих земаља обавезне да извршавају њене директиве, у чију правилност и сврсисходност не може бити сумње. Треће, да је СССР, као прва земља социјализма, отаџбина свих комуниста света, и да зато сви трудбеници треба да служе њеним интересима, јер тиме у ствари служе и интересима свог народа. Четврто, да је Јосиф Висаринович Стаљин вођ светског пролетаријата, и то вођ мудрији од свих европских државника, о чему сведочи познати његов дијалог са Хаџи Велсом. *Ауторијетет Коминтерне, Совјетског Савеза и Јосифа Стаљина били су уздигнути на ниво идолатрије!*

Ово је, углавном, садржала свест југословенских комуниста пре Другог светског рата, као неоспорне истине. У току рата је борбено јединство Народноослободилачке војске и Црвене армије против фашистичке Немачке и Италије овако стање свести још интензивирало и продубило емотивни однос. Конфликт КПЈ и Информбироа (којим је у ствари била замењена Коминтерна, формално распуштена) на челу са СССР-ом и Стаљином, био је не само изненадан већ и за овакву свест шокантан. То стање је веома успешно изразио Душан Јовановић у драми "Браћи Карамазови", репликом ухапшеног ибеовца на саслушању: *"Ако је Богородица довијек била нејорочна, не може преконоћ постојати курва!"* Ово је била логична реакција раније свести на кампању КПЈ против Стаљина и СКП (б).

3. Разматрање феномена Голог отока са *еџичког аспекта* најтеже компромитује ЦК КПЈ. Када су се усташе, Недићева Специјална полиција, четници и белогардејци обрачунавали са комунистима и партизанима, то је, иако неетично, ипак разумљиво и објашњиво: реч је о односу према противницима: *Међу њим, у случају Резолуције Информбироа КПЈ се њрвенствено обрачунавала са својим чланством*. Хап-

шени су истакнути кадрови: чланови републичких и Центалног комитета, министри, генерали, народни хероји, књижевници, научници, уметници. Социјалистичка власт и Удба су слале у заточење на Голом отоку своје ратне другове. Према за сада познатим подацима, од 360.000 чланова КПЈ искључено је 273.000 комуниста, углавном предратних, и примљених у рату или првих послератних година. Да би се овај поразни губитак надокнадио, ЦК КПЈ је морао не само ублажити критеријум пријема у Партију већ и мењати однос према друштвеним срединама које су у рату биле противници НОВ-а. Масовно су примани издаци буржоазије, четничка и усташка деца, недићеваца и белогардејаца - сви који су били против социјализма и, посебно, који су мрзели Сојветски Савез. КПЈ је већ почетком педесетих година имала око 600.000 чланова. Логично је закључити да је остатак старијег чланства постао апсолутна мањина у партијским организацијама, која није могла битно утицати на доношење одлука, очевидно несагласних са начелима комунистичке идеологије. А већина, по свом социјалном пореклу и суштинским уверењима антикомуниста, прикривајући се формално партијским паролама, изнутра је разарала и коначно разорила КПЈ.

Да се обрачун КПЈ и социјалистичке власти са ибеовцима завршавао казнама искључења из партије, одузимањем чина и функција, конфинацијом, чак и хапшењем да би се осујетила њихова делатност, данас би се могло другачије резоновати и судити о Голом отоку. Међутим, голооточани су били мучени, и што је неопростивије - *йонижавани*, тортуром приморавани да се ругају Коминтерни, СССР-у и Стаљину, то јест да поступају бласфемно према ауторитетима и симболима које су поштовали из уверења, а не само по директивама партијског идеолошког форума. Све је то убијало веру у остварење идеала праведног друштва, које је било циљ предратног рада партије и народног рата.

